

America Between the Wars From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror By Derek Chollet and James Goldgeier

New York: BBS Public Affairs, 2009, xvi+ 412 pages, \$27.95

ISBN-13: 978-1586484965

**BERLİN DUVARI'NIN YIKILIŞINDAN 11 EYLÜL'E: AMERİKAN DIŞ
POLİTİKASINDA YANLIŞ ANLAŞILAN YILLAR**

Gökhan TELATAR*

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD'nin uluslararası pozisyonuna ilişkin literatürde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bir yandan Robert Keohane, Robert Gilpin, Immanuel Wallerstein, Paul Kennedy gibi yazarlar tarafından ifade edilen Amerikan hegemonyasının 1970'lerden beri krizde bulunduğu iddialarına Batı Bloku'nu Amerikan hegemonyası altında tutan komünizm tehdidinin ortadan kalkmasının bu krizi daha da derinleştirdiğine yönelik iddialar eklenmiş, diğer yandan ise Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" teziyle liberal demokratik değerlerin zaferi ilan edilip gelecek yüzyılın Amerikan yüzyılı olacağı iddia edilmiş, ayrıca Charles Krauthammer tarafından Soğuk Savaş sonrası dünya "tek kutuplu dönem" olarak tanımlanmış ve dünya gücünün merkezinin tartışmasız süper güç olan ABD olduğu ileri sürülmüştü. Dolayısıyla yarım asırdır mücadele yürüttüğü komünizm tehdidinin ortadan kalkmasının ABD'nin uluslararası pozisyonu üzerinde nasıl bir etkide bulunacağı en büyük merak konusuydu.

Bu ortamda George H. W. Bush'un ortaya attığı "yeni dünya düzeni" kavramı, liberal demokratik değerlere karşı küresel tehdidin bulunmadığı bir dönemde uluslararası konjonktürü Amerikan çıkarları çerçevesinde değiştirmeye yönelik stratejik bir adım olarak algılanmıştı. Bill Clinton dönemi ise Amerikan dış politikasının altın çağı olarak görülmekte, Somali'den Bosna ve Kosova'ya kadar pek çok uluslararası krizin sona ermesi için harekete geçen Clinton da Amerikan tarihinin en başarılı başkanlarından biri olarak takdir edilmekteydi. 2001 yılında görevi devralan George W. Bush ise, giriştiği tek taraflı ve askeri güce öncelik veren eylemleriyle Amerikan dış politikasının yönünü değiştirmekle eleştiriliyordu. Fakat 11 Eylül'e

giden süreçte Amerikan dış politikasının zayıflıkları, bir başka deyişle ABD'nin saldırıların gerçekleşmesini engellemekteki eksiklikleri konusu üzerinde pek durulmamaktaydı.

Derek Chollet ve James Goldgeier tarafından kaleme alınan *America Between the Wars From 11/9 to 9/11 : The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror*¹ isimli çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemi oldukça farklı algılamakta ve bu tartışmaların önemli bir bölümünün aslında bir yanlış anlamadan ibaret olduğunu ortaya koymaktadır. Yazarlara göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ne Fukuyama'nın öne sürdüğü gibi liberal demokratik değerlerin hakim olacağı sorunsuz bir Amerikan çağının başlangıcıydı, ne de George H. W. Bush ve Bill Clinton ABD'yi 21. yüzyıla taşıyacak bir dış politika vizyonu ortaya koyabilmişti. Ayrıca George W. Bush da Clinton'dan çok daha saldırgan bir başkanlık sergilememiş, dış politikada köklü değişikliklere gitmemişti. 11 Eylül saldırıları ise, Amerikan dış politikasının 1990'lı yıllarda iyi yönetilememesinden kaynaklanmıştı. Amerikan dış politikasına yeni bir vizyon kazandırma vaatleriyle göreve gelen George W. Bush, tam aksine durumu daha da kötüleştirmiş ve ABD'nin 1990'lardaki kazanımlarını da önemli ölçüde yitirmişti.

Yazarlara göre, pek çok kesim tarafından zafer olarak algılanmasına rağmen, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ABD için kitle imha silahlarının yayılmasından başarısız devletler ve terörizm sorununa kadar küreselleşmenin yarattığı pek çok tehdidin ve daha zor yönetilebilir bir dünyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yazarlar, George H. W. Bush'un ise Soğuk Savaş'ın sona ermesini ABD'nin küresel konumunu pekiştirmek için bir fırsat olarak kullanmaktan ziyade büyük güçler arasında BM çerçevesinde uluslararası işbirliğine dayalı bir yeni dünya düzeninin tesis edilmesi için bir fırsat olarak gördüğünü belirtmekte, Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi'ni bunun en önemli örneği olarak sunmaktadır. Zira SSCB ile ve diğer müttefikleriyle koordineli bir şekilde hareket ederek krizin BM çerçevesinde çözülmesi için gayret gösteren Bush yönetimi, diğer ülkelerin rızasını ortadan kaldıracabileceği endişesiyle Saddam Hüseyin yönetimini devirme yolunu tercih etmemiştir. Yani misyonun koalisyonu belirlediği George W. Bush dönemindeki Irak savaşının aksine, bu savaşta koalisyon misyonu belirlemiştir. Yazarlar, George H. W. Bush'un, Soğuk Savaş'ın sona erışı ve Körfez Savaşı gibi iki önemli zafere rağmen, tüm dikkatini büyük güç ilişkilerinin düzenlenmesine ayırarak bu anlık

zaferleri ülkesinin küresel politikadaki yönüne ilişkin başarılarla dönüştüremediğini iddia etmektedir.

Bu dönemdeki iç siyasi tartışmalara da yer veren yazarlar, bazı Demokratların Körfez Savaşı'na karşı çıkarken, savaşı destekleyen Al Gore gibi bazı Demokratların ("liberal şahinler") ise misyonun yarım bırakılmasına karşı çıkarak Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden yana olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yönetim içindeki görüş ayrılıklarına da dikkat çeken yazarlar, Başkan George H. W. Bush'un Ortadoğu'da demokrasinin yayılması için zaman harcamaya sıcak bakmazken, Elliot Abrams ve Paul Wolfowitz gibi bazı şahin Cumhuriyetçilerin demokrasinin yayılması için aktif bir politika izlenmesi gerektiğini savunduklarını belirterek, aynı kişilerin yönetimde yer aldığı 11 Eylül sonrası dönemdeki Amerikan dış politikasının anlaşılmasına da katkıda bulunmuşlardır. Yazarlar, incelenen dönem içinde daha geniş bir zaman dilimini kapsamaması nedeniyle Bill Clinton dönemine daha büyük yer ayırmış ve detaylı analizler yapmıştır. Bu bağlamda öncelikle, Clinton'un başkanlık seçimleri sürecindeki dış politikaya ilişkin beyanlarıyla başkan olduktan sonra bunları gerçekleştirebilme kapasitesi arasındaki farka dikkat çekmişlerdir. Zira Clinton ve yardımcısı Al Gore, George H. W. Bush'u, Saddam Hüseyin'i yönetimde bırakmakla ve büyük güç ilişkilerine ve yeni dünya düzeninin tesisine fazla önem vermekle eleştirmekte, ABD'nin dünyanın sorunlarının çözümü için daha fazla angaje olması gerektiğini savunmaktaydı.

Ancak yazarlar, Clinton'un yönetimi devralmasından sonra bir dış politika amacı ortaya koyamadığını ve uzun bir süre olayların gelişimine rehberlik edemediğini savunmaktadır. Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'in hazırladığı ve ABD'nin artık piyasa demokrasilerini tüm dünyaya yaymasının zamanının geldiği mantığına dayanan "angajman ve genişleme" stratejisini ise, Fukuyama'nın tarihin sonu tezi üzerine oturtulan bir strateji olmakla ve bir vizyon ortaya koymakta yetersiz kalmakla eleştirmektedir. Yazarlara göre sorun, Başkan Clinton'un dış politikaya yeterince önem vermemesinden kaynaklanmaktaydı. Yazarlar Clinton'un dış politikanın önemini ancak 1995 yılından sonra kavradığını ileri sürmektedir. Yazarlar, Clinton'un Ruanda'da yaşanan soykırım karşısında hareketsiz kalması neticesinde büyük bir insanlık dramının yaşanmasını, George H. W. Bush'u Bosna sorunu konusunda hareketsizlikle eleştirmesine rağmen yönetime gelince BM'den karar çıkmasını sağlamak ve NATO'yu hava

operasyonu için zorlamaktan fazlasını yapma isteği olmadığı için bu çabaların yetersiz kalarak Bosna’da 300.000 insanın ölmesini buna örnek vermektedirler. Ancak daha sonra savaşın sona erdirilip Dayton Anlaşması’nın imzalanması ile geç de olsa elde edilen başarıyı ise tam tersine bir dönüm noktası olarak tanımlamakta, bu başarıyla Clinton’un küresel uzlaştırıcı (peacemaker) olarak kredi kazandığının, NATO’nun barışı korumada etkin bir rol oynayabileceğini ve Rusya ile işbirliği yapılabileceğini göstermiş olduğunun, örgütün genişlemesi için Clinton’a cesaret verdiğinin altını çizmektedir. Yazarlar, birinci başkanlık döneminde pasif bir dış politika izleyen Clinton’un ikinci başkanlık döneminde ise dış politikaya daha çok önem vermeye başladığı saptamasında bulunmaktadır. Nitekim Clinton’un Amerika’nın dünyanın “vazgeçilemez ulusu” olduğunu belirtmesini, daha aktif ve küresel istikrarın sağlanmasında sorumluluk üstlenen bir dış politikanın habercisi olarak nitelendirmektedir. Ayrıca ikinci dönemde Dışişleri Bakanlığı görevi üstlenen Madeleine Albright’in bu vizyondaki etkisini de vurgulamaktadırlar.

Kitapta ayrıntılı olarak incelenen Clinton’un dış politikaya ekonomi merkezli yaklaşımı, okuyucuların, Clinton dönemi ile askeri güç merkezli bir dış politika izleyen George W. Bush dönemi arasında karşılaştırma yapmalarına kolaylık sağlamaktadır. Bu bağlamda, yazarlar, ABD’nin uluslararası ekonomik liderliğinin güçlendirilmesini amaçlayan ve küresel ekonomide ticari liberalizasyonu temel alan aktif bir politika izlenmesini savunan Clinton’un, pek çok uluslararası sorun ve çatışmanın ancak IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası ekonomik kurumların katkısıyla sağlanabileceği inancının ve bu inanç çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı’nın, Hazine Bakanlığı ve ABD Ticaret Temsilciliği ile birlikte çalıştığının altını çizmişlerdir. Okuyucuya bu kolaylığı sağlamanın yanında, yazarlar, Clinton ile George W. Bush’un dış politikaları arasındaki pek çok benzerliğe dikkat çekmiş, bu şekilde Bush yönetimine yöneltilen Amerikan dış politikasında devrim niteliğinde değişimler yaptığının ilişkin eleştirilerin abartılı olduğunu ortaya koymuşlardır. Irak’ta rejim değişikliği konusu, yazarlar tarafından, Bush’un en çok eleştirildiği ama Clinton ile en çok benzeştiği birinci unsur olarak sunulmuştur. Clinton’un daha başkan adayırken George H. W. Bush’u Irak’ta misyonu yarım bırakmakla eleştirdiğini hatırlatan yazarlar, 1998 yılında gerçekleştirilen ve Saddam Hüseyin’in ülkedeki otoritesini zayıflatmayı amaçlayan Çöl Tilkisi Operasyonu ve sonrasında izlenen “çevreleme artı” politikasının Clinton’un Irak’ta rejim değişikliği için çaba sarfettiğini

gösterdiğini, 1998’de çıkarılan Irak’ı Özgürleştirme Yasası’nın ise rejim değişikliğinin resmi politika olarak kabul edildiğini kanıtladığını ortaya koymaktadır.

Yazarlar, ikinci olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın gerçekleştirilen ve Amerikan askeri gücünün moral ve insani amaçlar için kullanılması gerektiğine inanan liberal şahinlerin bir zaferi olan Kosova savaşına dikkat çekerek, her iki yönetimin uluslararası meşruiyet konusundaki yaklaşımlarına ilişkin benzerliği ortaya koymaktadır. Yazarlar ayrıca, 1989-2001 arasında ortalama 18 ayda bir büyük ölçekli sayılabilecek düzeyde askeri kuvvet kullanıldığının altını çizerek, George W. Bush’un Clinton’dan daha saldırgan bir dış politika izlediği iddialarının yanlışlığına dikkat çekmektedir. Ancak yine de, ittifaklara ve anlaşmalara çok önem veren ve müttefiklerinin rızasını kazanmaya özen gösteren Clinton’un çok taraflı hareket etme konusunda Bush’dan daha fazla caba sarfettiği gerçeğini kabul etmişlerdir.

Yazarlar, son olarak, genel kanının aksine, küresel terörizm tehdidinin ve terörizmle mücadelenin 11 Eylül saldırılarından sonra gündeme gelen konular olmadığını altını çizmekte, zira El-Kaide’nin 1998 yılında ABD’nin Kenya ve Tanzanya Büyükelçiliklerine gerçekleştirdiği saldırıların dikkatleri bu soruna ve örgütün lideri Usame bin Ladin’in karargahı olan Afganistan üzerine çektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda 20 Ağustos 1998’de Afganistan’daki El-Kaide üslerine karşı hava operasyonu düzenleyen Clinton’un, terörizm tehdidinin büyüklüğünün farkına varmasına rağmen, büyük ölçüde Monica Lewinsky skandalından dolayı iç politikada yaşanan tartışmalar nedeniyle bu tehditle mücadele etmek için etkili bir strateji geliştiremediğini iddia etmektedir. Böylece yazarlar, 11 Eylül saldırılarının yaşanmasının nedeninin, Clinton’un terörizm tehdidine karşı gerekli önlemleri alamaması olduğunu ima etmektedir.

Kitapta George W. Bush dönemine ise oldukça az yer verilmekte, daha çok 11 Eylül saldırılarının Bush’un dış politikası üzerindeki etkilerine dikkat çekilmektedir. Yazarlar, 2000 yılı seçim çalışmalarında dönüşümcü ulusal güvenlik amaçlarından ve müdahaleci ve yeni-muhafazakar söylemleri benimsemekten kaçınarak daha çok milliyetçi yönelimli bir söylem benimseyen Bush’un, 11 Eylül saldırılarından sonra ise yeni-muhafazakarların pek çok görüşünü benimsediğine dikkat çekmektedir. Zira saldırılardan sonra terörizme karşı savaş başlatılmasıyla

yeni-muhafazakarların İslami terörizm tehdidini yeni komünizm tehdidi haline getirdiklerini, böylece 1990'lar boyunca cevabı aranan küresel bir düşmanın olmadığı bir dünyada Amerikan gücünün ne amaçla kullanılacağı sorusuna yanıt bulunmuş olduğunu ifade etmektedir.

Yazarlar ayrıca, devlet merkezli tehditler üzerinde yoğunlaşan Bush'un, Clinton'un üzerinde durduğu terörizm ve El-Kaide tehdidinin ciddiyetinin 11 Eylül saldırılarına kadar farkına varmadığını belirtmektedir. 11 Eylül'den sonra ise, terörizmle savaşın Körfez ve Kosova savaşlarından farklı olacağını söyleyerek ve bu tehditle mücadelenin Clinton'un ve hatta George H. W. Bush'un dış politikasından radikal bir kopuş gerektirdiğini ifade ederek, ironik bir şekilde, Al Gore gibi liberal şahinlerin savunduğu ulus kurma, küresel inisiyatifler alma vb. politikaları benimsediğine dikkat çekmektedir. Ancak Demokratlar, Bush'u, Irak savaşıyla demokrasiye ve demokrasinin yayılması misyonuna kötü anlam yüklemekle eleştirmişlerdir. Kısaca değerlendirmek gerekirse, Derek Chollet ve James Goldgeier, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra süper güçler arasındaki rekabete ve dehşet dengesine dayan iki kutuplu sistemden bir nükleer savaş olasılığının bulunmadığı ama çok daha kompleks ve üstesinden gelinmesi zor pek çok tehdit unsurunun bulunduğu yeni uluslararası sisteme geçişte Amerikan dış politikasına ilişkin oldukça detaylı, ağırlıklı olarak birincil kaynaklara dayandırılan, mevcut kabullenmeleri sorgulayan ve gerçekçi analizler yapmaya çalışan bir çalışma ortaya koymuşlardır. Kitabın sonunda Berlin Duvarı'nın yıkılmasından 11 Eylül saldırılarına kadar geçen süre içinde Amerikan dış politikasında yaşanan önemli gelişmelerin kronolojik olarak sıralanması, okuyucuların olayların gelişimine ilişkin fikir sahibi olması açısından oldukça yararlı olmuştur. Ayrıca yazarların söz konusu dönemi kitap boyunca kronolojik bir tarzda anlatması, bir yandan ardı sıra gelişen olayların birbirleri üzerindeki ve genel olarak dönemin dış politikasına olan etkilerinin anlaşılması bakımından yararlı olmuşken, bir yandan da belli konularda ve sorunlarda (rejim değişikliği, tek taraflılık, uluslararası meşruiyet, Irak sorunu vb.) değişik dönemlerdeki yaklaşımların ve izlenen politikaların karşılaştırılması için okuyucunun daha fazla çaba sarfetmesine ihtiyaç bırakmıştır.

Kitabın temel argümanı, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan belirsizlikler ve fırsatlar döneminin, Amerikan ulusal çıkarları çerçevesinde değerlendirilememesi nedeniyle, 11 Eylül saldırılarıyla son bulduğudur. Bu bağlamda mevcut kabullenmelerin sorgulanarak 1990'lı yıllar

boyunca Amerikan dış politikasına ilişkin yanlış anlamaların ortaya konulması kitabın orijinal yönünü oluşturmaktadır. Ancak bu analizler oldukça eleştirel bir şekilde yapılırken, eleştirilerin sadece siyasi-askeri açılardan yapılması, yazarların söz konusu döneme ulusal güvenlik perspektifinden yaklaştığını ortaya koymaktadır. Zira 11 Eylül saldırılarının en önemli nedeni olarak Clinton'un El-Kaide'nin oluşturduğu tehdidin farkına varmasına rağmen bu örgütün Afganistan'daki kamplarına karşı bir askeri müdahale gerçekleştirerek gerekli önlemleri almaması gösterilmiş, fakat saldırıların temelinde yatan sosyo-ekonomik faktörler üzerinde durulmamış ve ABD'nin Ortadoğu ve İslam dünyasında daha önce izlediği politikaların ve gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin Amerikan karşıtlığını artırmasında ve 11 Eylül saldırılarını tetiklemedeki rolünden hiç bahsedilmemiştir. Bu durum, kitap boyunca benimsenen eleştirel bakış açısının² bir özeleştiri olmaktan ziyade, Amerikan ulusal çıkarlarını koruma dürtüsüyle benimsenen bir perspektif olduğunu göstermektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Amerikan dış politikasını analiz eden bu kitap, George W. Bush dönemine çok fazla değinmemesi nedeniyle güncellikten uzak bir çalışma izlenimi vermektedir. Ancak yazarların asıl amacının Berlin Duvarı'nın yıkılması ile 11 Eylül saldırıları arasındaki dönemi, 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan gelişmeler ışığında yeniden okumak ve her iki dönem arasındaki benzerliklere dikkat çekmek olduğu göz önüne alındığında, bunun tolere edilebilir bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

SON NOTLAR

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

¹ New York: BBS Public Affairs, 2008.

² Burada bahsi geçen eleştirel bakış açısı ile Eleştirel Teori kastedilmemektedir.